

Fai 'e 'Eletā Carl B. Pratt
'O e Kau Fitungofulū

Ko e Ngaahi Tāpuaki Fungani Taha 'a e 'Eikí

'E fakaava 'e he 'Eikí 'a e ngaahi matapā 'o e langí pea hua 'i hifo kiate kitautolu 'Ene ngaahi tāpuaki fungani tahá, kapau te tau totongi totonu 'etau vahehongofulū.

Oku houna kiate au 'a e ngaahi kui angatonu na'a nau ako 'i 'a e ongoongolelé ki he 'enau fānau 'i 'api 'i ha taimi lahi kimu'a pea toki fakahā fakasiasi mai hono fakahoko e efiafi fakafāmilí 'i 'apí. Ko e ongomātu'a 'eku fa'eé ko 'Aita Sepasoni mo Sione A. Uetení. Na'á na nofo 'i he ki'i kolo ko Kolonia Hualasi, Siuāuā 'i Mekisikou. Na'e hino'i e fānau Uetení 'aki hono ako 'i kiate kinautolu 'a e ongoongolelé, mo 'enau sio ki he tā sīpinga 'enau ongomātu'á.

Na'e hoko e ngaahi ta'u kimu'a 'o e 1920, ko ha taimi faingata'a ia 'i Mekisikou. Na'e toki 'osi atu pē ha liukava fīta'a. Na'e 'ikai ke loko 'i ai ha pa'anga ki he fefakatau'akí pea ko e lahi tahá pē ko e silini maka siliva. Na'e fa'a fakahoko pē 'a e pisinisi 'a e kakai 'aki e fakafetongi koloá mo e ngaahi ngāué.

'I ha 'aho 'e taha 'i he faka'osinga 'o e fa'ahita'u māfaná, na'e foki mai ki 'api e Kuitangata ko Sioné hili ia ha'ane fefakatau'aki 'o ne ma'u ai ha peso 'e 100 'i he silini maka silivá ko e kongá ia 'o e aleá. Na'á ne 'oange e pa'angá kia 'Aita 'o fekau ke

faka'aonga 'i ia ki he me'a fakaako 'a e fānau.

Na'e fiefia 'a 'Aita he pa'anga na'e ma'ú, ka na'á ne fakamanatu kia Sione na'e te'eki ai pē ke totongi ha'ana vahehongofulu he fa'ahita'u māfaná kotoa. Na'e te'eki ai pē foki ke ma'u ha'anau pa'anga, ka na'e fakamanatu ange 'e 'Aita 'oku nau ma'u 'a e kakano'i manu, fua'imoa, mo e hu'akaú mei he fanga manú. 'Oku mahu pē 'enau ngoué he fua'i-'akaú mo e vesitapoló, pea 'i he 'enau fakafetongí ne ma'u ai ha ngaahi koloa neongo na'e 'ikai ma'u ai ha pa'anga. Na'e fokotu'u ange 'e 'Aita ke 'ave 'a e pa'angá ki he pīsope ke totongi 'aki 'enau vahehongofulú.

Na'e ki'i loto-mamahi 'a Sione koe-'uhí he na'e mei tokoni lahi e pa'angá ki he ako 'a e fānau, ka na'e toe vave pē 'ene loto ke totongi 'enau vahehongofulú. Na'á ne fua atu e tangai pa'angá ki he 'ōfisi vahehongofulú 'o 'oange ki he pīsope.

Hili ha ki'i taimi nounou mei ai, na'á ne fanongo 'oku ha'u ha tangata pisinisi tu'umalie ko Misa Houti mei he 'Iunaiteti Siteití he uike hono hokó, fakataha mo ha kau tangata ke

nofo he mo'ungá 'i ha ngaahi 'aho lahi 'o fai ai 'enau tuli manu mo e taumāta'u.

Ne fakafe'iloaki atu 'a e Kuitangata ko Sioné ki he kau tangatá he tau'anga lēlue ofi pē ki Kolonia Hualasi. Kuo 'osi fakanofa'atu 'ene fanga hōsī mo e fanga manu na'e fie ma'u ke fetuku 'aki e utá mo e ngaahi nāunau nofo kemí ki he mo'ungá. Na'e fakamoleki e uike hono hokó ki hono fakahino-hino 'i e kau tangatá ki he anga hono tokanga 'i honau nofo'angá mo e fanga monumanú.

Na'e foki mai e kau tangatá ki he tau'anga lēlué 'i he faka'osinga 'o e uiké ke nau foki ki he 'Iunaiteti Siteití. Na'e totongi e ngāue 'a Sioné he 'aho ko iá pea 'oange mo ha tangai pa'anga peso siliva ke totongi 'aki e ngaahi fakamole kehé. Hili pē hono totongi e kau tangata ngāué, na'e fakafoki leva 'e Sione 'a e toenga pa'angá kia Misa Houti, 'a ia na'á ne fu'u 'ohovale he na'e 'ikai ke ne 'amanaki 'e toe 'i ai ha toenga. Na'á ne fakafehu 'i 'a Sione ke fakapapau 'i na'e 'osi totongi kotoa e ngaahi fakamolé, pea talaange 'e Sione kuo 'osi kotoa hono totongi pea ko e toenga pa'angá ia.

Na'e ifi mai 'a e lēlué. 'I he 'amanaki ke mavahe atu 'a Misa Houti, na'á ne toe tafoki 'o li mai e tangai pa'angá kia Sione. Na'á ne pehē ange, "Ko 'ena, 'alu mo ia ma'a ho'o fānau." Na'e hapo 'e Sione e tangai peá ne foki atu ki Kolonia Hualasi.

Hili e ma'u me'atokoni he efiafi ko iá ne fakataha mai e fāmilí ke fanongo talanoa kau ki he kemí, mo e manatu 'i hake 'e Sione 'a e tangai peá ne tuku ia ki he tēpilé. Na'e talaange 'e Sione 'oku 'ikai ke ne 'ilo 'i pe ko e hā e lahi e pa'anga 'i he tangai, peá ne hua 'i leva ia ki he tēpilé—na'e lahi 'aupito, pea 'i he taimi na'e lau aí, na'e toe ha peso siliva 'e 100. Ko hono mo'oni na'e lau ko ha tāpuaki ma'ongo'onga 'a e fakakaukau ko ia 'a Misa Houti ke 'eva mai ki honau feitu'ú. Na'e 'osi lelei pē 'a e vahe ne ma'u 'e Sione mo hono ngaahi fohá, ka na'e fakamanatu mai 'e he peso 'e 100 'a e lahi 'o e pa'anga ko ia na'e totongi 'aki e vahehongofulú he

uike atu kimu'á. Ki ha ni'ihī, mahalo ko ha me'a mālie pē ia na'e hoko noa pē, ka ki he fāmilī Uetení ko ha lēsoni mahino ia mei he 'Eikí 'okú Ne manatu'i 'Ene ngaahi tala'ofa kiate kinautolu 'oku totongi totonu 'enau vahehongofulú.

I he'eku kei si'í, na'á ku sai'ia he talanoa ko iá he na'e fekau'aki ia mo e heka hōsī mo e nofo kemi he mo'ungá 'o tulimanu mo taumāta'u aí. Pea na'á ku sai'ia aí he 'okú ne ako'i mai ko e taimi ko ia 'oku tau talangofua ai ki he ngaahi fekaú 'oku tāpuekina leva kitautolu. 'Oku lahi ha ngaahi me'a te tau lava kotoa 'o ako mei he talanoa ko 'eni kau ki he vahehongofulú.

'Uluakí, kapau te ke fakatoka-nga'i ko e totongi vahehongofulú na'e 'ikai fekau'aki ia mo e lahi 'o e pa'anga hū maí. Na'e lotu 'a e fāmilī Uetení ia ke totongi 'enau vahehongofulú mei he 'uluaki pa'anga pē na'e ma'ú he na'a nau 'i ha tu'unga lelei pē mei he'enau fanga monu-manú mo 'enau fua'i'akaú mo e ngoue vesitapoló. Na'a nau ongo'i pē 'oku nau mo'ua ki he 'Eikí koe-uhí ko honau ngaahi tāpuakí.

Ko ha fakamanatu mai ia e me'a na'e 'uhinga ki ai 'a e 'Eikí 'i he taimi na'á Ne fehu'i mai aí: "E kaiha'a 'a e tangatá mei he 'Otuá? Ka kuo mou kaiha'a meiate au." Ka 'oku fehu'i 'e he kakaí, "Kuo mau kaiha'a meiate

koe 'i he hā?" Pea toki tali mai 'e he 'Eikí, "I hono vahehongofulu 'o e me'á" (Malakai 3:8). 'Io 'e kāinga, hangē pē ko ia na'e 'ilo'i 'e Sione mo 'Aita Ueteni he ngaahi fa'ahita'u māfaná he ngaahi ta'u lahi kuohilí, 'oku tau mo'ua kotoa pē ki he 'Eikí. 'Oua mu'a na'a tukuaki'i 'oku tau kaiha'a mei he 'Otuá. Tau faitotonu mu'a 'o totongi hotau mo'ua ki he 'Eikí. Ko e me'a pē 'okú ne kole maí ko e peseti 'e 10. 'E tokoni 'etau totongi hotau mo'ua ki he 'Eikí ke tau faitotonu ai ki hotau kāingá.

Ko e me'a hono hoko na'á ku fakatokanga'i mei he talanoa ko iá ko e totongi vahehongofulu 'a 'eku ongo kuí neongo na'e fu'u faingata'a'ia fakapa'anga hona fāmilí. Na'á na 'ilo'i 'a e fekau 'a e 'Eikí, peá na fakatatau 'a e folofolá kiate kinaua (vakai, 1 Nifai 19:23–24) 'o talangofua ki he fonó. Ko e me'a 'eni 'oku 'amanaki mai ki ai 'a e 'Eikí mei Hono kakaí kotoa. 'Okú Ne 'amanaki mai ke tau totongi vahehongofulu, 'o 'ikai mei he'etau koloa hulú pe mei he "toenga" 'o e patiseti 'a e fāmilí, kae hangē ko 'Ene fekau he kuonga mu'á, mei he "uluaki" pa'anga hū maí, 'o tatau ai pē pe 'oku lahi pe si'isi'i. Kuo tu'utu'uni 'e he 'Eikí, "Oua na'á ke fakatuai 'i he 'atu ho'o ngaahi 'uluaki . . . fuá" ('Ekesōtosi 22:29). Mei he ngaahi me'a kuó u a'usia fakatāutahá, ko

e founga pau taha ki hono totongi totonu 'o e vahehongofulú ko hono totongi he taimi pē ko ia 'oku ma'ui ai ha fa'ahinga pa'anga hū maí. Ko hono mo'oní, kuó u 'ilo ko e founga pē 'eni.

'Oku tau ako mei he'eku ongo kui Uetení ko e vahehongofulú 'oku 'ikai fekau'aki pē mo e pa'angá; ka 'oku fekau'aki mo e tuí—tui ki he 'Eikí. Na'á Ne tala'ofa mai ha ngaahi tāpuaki kapau te tau tauhi 'Ene ngaahi fekaú. 'Oku mahino ne fakahaa'i 'e Sione mo 'Aita Ueteni 'a e tui mālohi na'á na ma'ú 'i hono totongi 'ena vahehongofulú. Tau fakahaa'i 'etau tui ki he 'Eikí 'aki hono totongi 'etau vahehongofulú. Tomu'a totongi ia, pea totongi totonu. Ako'i 'etau fānaú ke totongi vahehongofulu mei he pa'anga 'oku 'oatu ma'ui pē 'e he mātú'á pe ko ha toe pa'anga kehe pē 'oku nau ma'ui, pea 'ave kinautolu ki he fakamā'opo'opo vahehongofulú koe'uhí ke nau 'ilo'i 'etau sīpingá mo 'etau 'ofa ki he 'Eikí.

'E malava pē ke 'i ai hano faka'uhinga'i hala 'o e talanoa ko 'eni 'o 'eku ongo kuí. 'E fakakaukau ha taha koe-uhí he 'oku tau totongi vahehongofulu 'aki e pa'angá, 'e tāpuekina ma'ui pē kitautolu 'e he 'Eikí 'aki e pa'anga. Na'e pehē 'eku fakakaukau 'i he'eku kei tamasi'í. Ka kuó u ako mei ai 'oku 'ikai ke pehē ia. 'Oku tala'ofa mai e 'Eikí e ngaahi tāpuakí kiate kinautolu 'oku totongi 'enau vahehongofulú. 'Okú Ne tala'ofa mai 'e "fakaava 'a e ngaahi matapā 'o e langí . . . peá u lilingi hifo . . . ha tāpuaki, 'e 'ikai ha potu 'e fa'a hao ia ki ai" (Malakai 3:10). 'Oku ou fakamo'oni te Ne fakahoko 'Ene ngaahi tala'ofá, pea kapau te tau totongi totonu 'etau vahehongofulú he 'ikai pē ke fusimo'omo he ngaahi tefito'i fie ma'ui 'o e mo'uí, ka 'oku 'ikai ke Ne tala'ofa mai te tau tu'umālie. 'Oku 'ikai ko 'Ene ngaahi tāpuaki mahu'inga tahá 'a e pa'angá mo e ngaahi 'akauni fakapangikeé. 'Okú Ne tāpuekina kitautolu 'aki 'a e poto ke tokanga'i fakapotopoto 'etau ma'ui'anga koloá 'a ia 'oku si'isi'i 'a e poto ke tau lava 'o mo'ui 'aki 'a e peseti 'e 90 'o 'etau pa'anga hū maí'o lelei ange ia 'i ha'atau mo'ui 'aki e

peseti 'e 100. Ko ia ai, 'oku mahino ki he kau totongi vahehongofulu fai-velengá 'a e mo'ui fakapotopotó pea nau fa'a lava ange 'o mo'ui fakafalala kiate kinautolu pē.

Kuo mahino kiate au 'oku fakalau-mālie e ngaahi tāpuaki fungani taha 'a e 'Eikí, pea 'oku fekau'aki ma'u pē ia mo e fāmili, kaungāme'á, pea mo e ongoongoleléi. 'Oku hangē 'okú Ne 'oatu ma'u pē 'a e tāpuaki 'o ha ongo'i makehe 'a e ivi tākiekina mo e tataki 'a e Laumālie Mā'oni'oni, kae tautautefito 'i he nofomalí mo e ngaahi me'a fakafāmili hangē ko hono 'ohake 'o e fānaú. Ko e fa'a-hinga mahino fakalaumālie makehe ia 'e lava ke tokoni ke tau fiefia ai he uouangataha mo e nonga 'i 'apí. Na'e fokotu'u mai 'e Palesiteni Sēmisi E. Fausi ko e totongi vahehongofulú ko ha "malu'i lelei ia mei he vete malí" ("Ko Hono Fakatupulaki Ho'o Nofomalí," *Liahona*, 'Epeleli 2007, 5).

'Oku tokoni 'a e totongi vahehongofulú ke fakatupulaki 'iate kitautolu ha lotu talangofua mo fakatōkilalo, pea mo ha lotu hounga-ia 'a ia okú ne "fakamo'oni'i 'a e kau mai hono to'ukupú 'i he me'a kotoa pē" (T&F 59:21). 'Oku fakatupu 'iate kitautolu 'e he totongi vahehongofulú ha lotu fie foaki lahi mo fa'a fakamolemole, pea mo ha lotu anga'ofa 'oku fonu 'i he 'ofa haohaoa 'a Kalaisí. 'Oku tau vēkeveke leva ke ngāue mo tāpuekina e ni'ihí kehé 'aki ha lotu 'oku talangofua mo fakavaivai ki he finangalo 'o e 'Eikí. 'Oku 'ilo'i 'e he ni'ihí 'oku totongi vahehongofulu ma'u peé 'oku fakamālohia 'enau tuí 'i he 'Eiki ko Sīsū Kalaisí pea fakatupulaki ha fakamo'oni mālohi mo tu'u ma'u 'i He'ene ongoongoleléi pea mo Hono Siasí. 'Oku 'ikai ke teitei ma'u e ngaahi tāpuaki ia ko 'ení 'i he pa'anga pe koloa, ka ko hono mo'oni ko e ngaahi tāpuaki fungani taha kinautolu 'a e 'Eikí.

'Oku ou fakamo'oni 'e fakaava 'e he 'Eikí 'a e ngaahi matapā 'o e langí pea lilingi hifo kiate kitautolu 'Ene ngaahi tāpuaki fungani tahá, kapau te tau totongi totonu 'etau vahehongofulú. 'I he huafa 'o Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

Fai 'e 'Eletā Lynn G. Robbins
'O e Kau Fitungofulú

Ko e hā 'a e Anga 'o e Tangatá mo e Fefiné 'oku Taaú mo Kimoutolú?

Fakatauange 'e lava 'e ho'omou ngaahi ngāue 'o fakatupulaki 'a e ngaahi 'ulungāanga faka-Kalaisí, koe'uhí ke ma'u Hono tataú 'i homou fofongá pea fotu mai Hono 'ulungāangá mei ho'omou tō'ongá.

Ko ha fehu'i lelei mo'oni 'a e "Ke a'usia pe 'ikai."¹ Na'e fai 'e he fakamo'u'i 'a e fehu'i 'i ha founga mohu fakakaukau ange, 'o hoko ia ko ha fehu'i fakatokāteline mahu'inga kiate kitautolu takitaha: "Ko e hā 'a e anga 'o e tangatá [mo e fefiné] 'oku taaú mo kimoutolú? Ko e mo'oni, 'oku ou pehē kiate kimoutolu, ke mou hangē pē *ko aú*" (3 Nifai 27:27; ko e toki tēnaki atu hono fakamamafá). Ko e lea taimi lolotonga 'o e a'usia ko e 'Oku ou. 'Okú Ne fakaafe'i mai ke tau 'ai kiate kitautolu Hono huafá mo Hono natulá.

Ke hoko 'o hangē pē ko Iá kuo pau ke tau fai foki mo e ngaahi me'a na'á Ne fai. "Ko e mo'oni, ko e mo'oni, 'oku ou pehē kiate kimoutolu, ko 'eku ongoongoleléi 'eni; pea 'oku mou 'ilo'i 'a e ngaahi me'a 'oku totonu ke mou fai 'i hoku siasí; he ko e ngaahi ngāue 'a ia kuo mou mamata kuó u fai ke mou fai foki ia" (3 Nifai 27:21; toki tēnaki 'a e fakamamafá).

'Oku 'ikai ke mavahevahe 'a e

tu'unga ke a'usiá mo e me'a ke fai.

Koe'uhí ko ha ongo tokāteline kinaua 'okú na fefalala'aki ko ia ai 'okú na fefakamālohia'aki mo felanga'akihake. Hangē ko 'ení, 'oku langaki 'e he tuí ha taha ke lotu, pea hanga leva 'e he lotú 'o fakamālohia e tui 'a ha taha.

Na'e fa'a hanga 'e he Fakamo'u'i 'o valoki'i 'a kinautolu 'oku fai ha ngāue *ko e fakamamata pē*—'o ui 'a kinautolu ko e kau mālualoi: "Oku faka'apa-apa 'a e kakaí ni kiate au 'aki honau loungutú, ka 'oku mama'o honau lotó 'iate au" (Ma'ake 7:6). *Ko e fai* ha ngāue lelei ka ko e *fakamamata peé* ko e mālualoi ia, pe ko e 'ai ke hangē pē 'oku peheé—ko ha fakangalingali ia.

'I he tafa'aki 'e tahá, 'oku 'ikai mahu'inga 'a e *faka'alina lelei* kae 'ikai fai ha ngāue, 'o hangē pē ia ko e "tuí, kapau 'oku 'ikai 'i ai 'a e ngaahi ngāue, 'oku mate ia, pea 'oku tu'u taha pē ia" (Sēmisi 2:17; toki tēnaki atu e fakamamafá). 'Oku 'ikai ko ha *me'a lelei* 'a e *faka'alina lelei* ta'e fai ha